*המסמך מנוסח בלשון נקבה מטעמי נוחות בלבד, אולם הוא פונה לכל המגדרים.

1 התוכנית "אקדמיה-כיתה" והתהוותה

התוכנית "אקדמיה-כיתה" היא יישום של מודל שותפות-עמיתות בין מוסדות אקדמיים מכשירים לבין מוסדות חינוך - בתי ספר וגנים. התוכנית גובשה בדצמבר 2014 (תשע"ה), והחלה לפעול בהיקף מצומצם בשנת הלימודים תשע"ו. מטרתה המרכזית הייתה לשפר את איכותם של תהליכי ההכשרה, הקליטה, ההוראה והפיתוח המקצועי של פרחי ההוראה, באמצעות חיזוק והסדרה של השותפות ויחסי הגומלין בין האקדמיה לשדה.

התוכנית נהגתה על רקע שלושה אתגרים עיקריים שעלו בשדה החינוך:

1. המוסדות האקדמיים לא נתנו מענה מספק לצורכי המציאות המשתנה במוסדות החינוך וליעדי מערכת החינוך.
2. מגמת נשירה הולכת ומחמירה של מורים חדשים במערכת. לפי דוח של מרכז המחקר והמידע של הכנסת שפורסם באותם ימים ונשען על פרסומי הלמ"ס, כרבע מהמורים החדשים בחינוך היסודי נשרו כעבור שנה אחת בלבד במערכת החינוך, וכ-40% נשרו כעבור שלוש שנים.
3. מיקודה של מערכת הכשרת המורים המסורתית בידע תאורטי, בעוד הידע ההתנסותי נוצר בשדה, יצר נתק בין התאוריה למעשה.

רכיביה העיקריים של התוכנית

- ✔ הרחבה של היקף ההתנסות בהוראה של הסטודנטיות במוסדות החינוך, כך ששנת ההכשרה השלישית נועדה בעיקר להתנסות קלינית. בשנה זו, נוסף על תפקידי ההוראה, הסטודנטיות שולבו בישיבות מורים, בימי היערכות, בטקסים, בימי הורים, במיזמים בית-ספריים וכד'.
- ✔ קיום ההתנסות בהוראה מפתיחת שנת הלימודים במערכת החינוך (בבתי הספר ובגנים) ועד סופה, כדי לחוות את חוויית בית הספר/הגן בשלמותה.
- ✔ ליווי אישי של כל סטודנטית באמצעות מדריכה פדגוגית מהמוסד המכשיר ומורה/גננת מכשירה מהמוסד החינוכי (בית ספר או גן).
- ✔ הסדרה של שיח דיאלוגי בין המדריכה הפדגוגית והמורה המכשירה לבין הסטודנטית.
- ✔ תמיכה במורות ובגננות המכשירות והעצמתן באמצעות פיתוח מקצועי מטעם המוסד המכשיר.

2 הערכת התוכנית ותובנות יישומיות

מחקרי הערכה אחדים שנערכו במהלך חמש שנות קיומה של התוכנית הצביעו על הישגים ראשונים חשובים. **כניסת התוכנית** למערכת החינוך יצרה שינוי חיובי בהתייחסות להתנסות בהוראה ולקשר בין האקדמיה לשדה. התהודה שיצרה התוכנית הביאה עימה רוח חדשה, עניין, סקרנות, ציפייה למשהו אחר וחדשני. להלן חלק מממצאי המחקרים:

1. התוכנית ביססה מודל חדש של התנסות אינטנסיבית של סטודנטיות בשנה ג ושילוב שלהן בתוך בית הספר, לצד חניכה צמודה שנרקמה תוך כדי יחסי עבודה טובים בין סטודנטיות למורות מכשירות (ראמ"ה, 2018).
2. התוכנית עיגנה סדירויות שסייעו בבניית תשתיות ומנגנונים לפיתוח המקצועי בתוך בתי הספר (מרגולין ועמיתים, 2018).
3. המורות המכשירות, מנהלות בתי הספר והסטודנטיות עצמן ראו בתוכנית ההתנסות משאב חיוני ותורם להכשרת הסטודנטיות (מרגולין ועמיתים, 2018; ראמ"ה, 2018).
4. המורות המכשירות סברו כי התוכנית תורמת להתפתחותן המקצועית, ואף יותר מכך, לתחושת הסיפוק שלהן (ארנון ופרסקו, 2020).

טעימה מקולות אוהדים מהשטח

"אני ממליצה בחום לכל בתי הספר, זו תוכנית ברוכה. הסטודנטיות נחשפות לדברים שלא היו נחשפות אליהם אילולא היו בתוכנית הזאת"
מנהלת בית ספר

"המנהלת דחפה אותי לזה. והיום אני מודה לה על זה לגמרי"
מורה מכשירה

"הסטודנטיות הרוויחו תחושה מאוד מאוד חזקה של מסוגלות ושל יכולת להוביל כיתה. ההתנסות שלהן הייתה מאוד מגוונת ועשירה. הן פגשו בעלי תפקידים בבית הספר והרגישו שמתייחסים אליהן כאל מורות לכל דבר. ההכשרה שלהן הפכה למאוד מאוד משמעותית"
מתאמת בית-ספרית

"האמת היא שהתוכנית אקדמיה-כיתה היא משאב אדיר שמאפשר לנו למנף את בית הספר"
מנהל בית ספר

לצד הסימנים המעודדים להצלחת שלב ההטמעה, יישום התוכנית לווה גם באתגרים, ואלה הצריכו מהלך של חשיבה ושיפור:

1. דגם ההתנסות של "אקדמיה-כיתה" יצר שינוי מהותי בתפקיד של המדריכה פדגוגית, בלי שזה הוגדר מחדש ובלא שלווה בהכשרה ייעודית מספקת.
2. משימת ההכשרה המוטלת על המורה המכשירה הפכה למורכבת ומאתגרת יותר מבעבר, ולרוב לא לוותה בהכשרה מספקת ובליווי מקצועי ומתמשך.
3. הקשר בין מדריכה פדגוגית, מורה מכשירה וסטודנטית לא מוסד באמצעות מנגנון סדור שיתמוך בו.
4. הסטודנטית נמצאת בכיתה אחת עם מורה מכשירה אחת. היא אינה נחשפת למגוון שיקולי הדעת של צוות ההוראה בבית הספר, וגם לא לעיסוק בסוגיות מערכתיות.

3 דגמי הפעלה מעודכנים לתוכנית "אקדמיה כיתה" - תשפ"ב ואילך

בשנת תשפ"ב הוצעו למוסדות ההכשרה להוראה שלושה דגמים של התנסות בהוראה, שיש ביניהם היררכיה מבחינת העומק הפדגוגי ורוחב היריעה של פעילותם. דגמים אלו פותחו על רקע שלושה גורמים:

1. המתווה החדש להכשרה להוראה (דוח ועדת המומחים, בראשות ודמני וענבר, לבחינת מבנה ומתווה ההכשרה להוראה במוסדות להשכלה גבוהה בישראל, 2020).
2. צורכי מערכת החינוך והכוונים שהיא מבקשת להוביל.
3. התובנות שעלו מחמש שנות היישום של תוכנית "אקדמיה-כיתה", כפי שבאו לידי ביטוי במחקרי ההערכה.

המתווה להכשרה בהוראה

חשיבותו של רכיב ההתנסות הקלינית מקבלת ביטוי רב ערך במתווה החדש להכשרה להוראה (ודמני וענבר, 2020, פרק 5). לפי המתווה, "הכשרה קלינית להוראה מבקשת לחבר בין רכיבי תאוריה, דיסציפלינה והתנסות, בין האקדמיה לשדה, ובין הכשרת פרחי הוראה לפיתוח מקצועי של מורים וגננות, ומאפשרת את לימוד התאוריה מחקירת מקרים בשדה".

המתווה מרחיב מאוד את מספר שעות ההתנסות בבתי הספר ובגנים, ומפרט שמונה מטרות להתנסות הקלינית.

מתוך המתווה:

- ✔ מתן הזדמנות רחבה להתנסות המשלבת רכיבי לימודים מתחומי הדיסציפלינה, החינוך והפדגוגיה.
- ✔ הכרה בערך החיבור בין ידע למיומנויות ולערכים, אליהם נחשפים סטודנטים מתחילים במסגרת הפרקטיקה הקלינית.
- ✔ מתן הזדמנות למפגש בין מומחים מהעולם האקדמי ומהשדה ויצירת ידע משותף.
- ✔ ניתוח מבוסס תאוריה של אירועי למידה-הוראה-הערכה והקשר ביניהם.
- ✔ טיפוח למידה עצמאית רפלקטיבית.
- ✔ טיפוח עבודה בצוות ועם קהילת לומדים.
- ✔ טיפוח מיומנויות חברתיות רגשיות (Social Emotional Learning, SEL).
- ✔ יצירת הזדמנויות למעורבות פעילה בחיי בית הספר, הגיל הרך והקהילה.

להלן יפורטו הרכיבים והעקרונות של כל אחד מהדגמים:

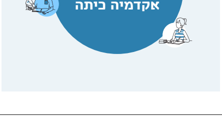

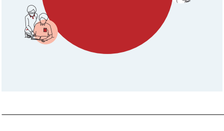

דגם "אקדמיה-כיתה"

דגם "אקדמיה-כיתה" הוא דגם הליבה המוכר משנים עברו. דגם זה תומך בכניסה הדרגתית ומבוקרת למערכת החינוך כבר במהלך ההכשרה להוראה, ומחזק את הקשר בין האקדמיה לשדה. הדגם כולל התנסות מורחבת של הסטודנטיות במוסדות החינוך, בליווי מתמשך של מורה/גננת מכשירה מבית הספר/הגן ומדריכה פדגוגית מטעם המוסד המכשיר.

השהות המשמעותית של הסטודנטיות במוסד החינוכי לצד הליווי השוטף שהן מקבלות מאפשרים היכרות מעמיקה יותר עם התלמידים, חשיפה רבה יותר לתהליכים חינוכיים, ופיתוח יחסים קולגיאליים עמוקים יותר עם המורה או הגננת המכשירה.

המורות/גננות המכשירות נשכרות אף הן מהתוכנית. לא די בכך שתהליך החניכה עצמו מקדם את התפתחותן המקצועית כמורות/גננות הרי שהן גם מתפתחות כמכשירות סטודנטים. כחלק ממילוי תפקידן, הן נדרשות להשתתף בפיתוח מקצועי (בשנה-שנתיים הראשונות למילוי התפקיד) מהסיבה שהכשרת סטודנטיות מחייבת מומחיות **בהוראת ההוראה** שמובחנת מהמומחיות בהוראת תלמידים. המוסדות המכשירים לקחו על עצמם את האחריות על הפיתוח המקצועי מתוקף היותם הגופים האקדמיים המומחים בהוראת ההוראה.

*בגנים ובחינוך היסודי (עד כיתה ו), מדובר על היקף התנסות של שלושה ימים בשבוע, או בהיקף של יומיים בשבוע ו-60 שעות גמישות נוספות. בחינוך העל-יסודי (ז-יב), לעומת זאת, אפשר לבצע את היקף השעות ביומיים בלבד, שכן ימי הלימוד הבית ספריים ארוכים יותר.

שילוב קורסי תפ"ר בדגם אקדמיה כיתה

לפי מתווה ודמני וענבר: "בתוכניות לקראת תואר ראשון משולב תעודת הוראה במסלולים: על-יסודי, יסודי, גיל רך, רב גילאי, היקף ההכשרה הקלינית לא יפחת מ- 18 ש"ש. לחטיבת הגיל העל-יסודי, היקף ההכשרה הקלינית לא יפחת מ- 12 ש"ש". מוסדות הכשרה רבים בוחרים לקיים יומיים התנסות בשנה ג' ובשנה ב' יום אחד בלבד. מאחר שתוכנית אקדמיה-כיתה, על כל דגמיה, מחייבת יומיים מלאים של התנסות, הרי שבמקרה כזה, הסטודנטים הלומדים בשנה ג' יוכלו להיות חלק מהתוכנית והסטודנטים בשנה ב' - לא.

החל מתשפ"ג תוכנית אקדמיה-כיתה פותחת ערוץ חדש למוסדות המכשירים, שבו הם יוכלו להנות מתקציב אקדמיה-כיתה גם עבור סטודנטים בשנה ב. העיקרון המנחה נותר כשהיה, קרי: חווית התנסות של יומיים מלאים באותו מוסד חינוכי, כשיום אחד יושתת על התנסויות של קורסי תפ"ר. למידע נוסף על קורסי תפ"ר ראו פרק 4 להלן.

דגם "קהילת אקדמיה-כיתה"

בדגם זה, נוסף על ההתנסות בהוראה, פועלת בבית הספר (או באשכול גנים) קהילה של סטודנטיות והמורות/הגננות המכשירות שלהן. את הקהילה מנחות מדריכה פדגוגית מהמוסד המכשיר ביחד עם דמות מתוך המוסד החינוכי. מפגשי הקהילה מוקדשים לדיון בסוגיות שעולות מתוך ההתנסות של הסטודנטיות (דילמות, שאלות, התלבטויות, קשיים ואתגרים) וללמידה שיתופית סביב נושאים רלוונטיים. באמצעות השיח העמוק בקהילה, הסטודנטיות נחשפות לשיקולי דעת פדגוגים שונים, לנקודות מבט שונות, ולעשייה הבית-ספרית. השאיפה היא שהקהילה תתרום לתהליכי הצמיחה המקצועית של הסטודנטיות ולגיבוש זהותן המקצועית כמורות, ובד בבד תשפר את מומחיותן של המורות המכשירות בהכשרת מורים.

דגם "עמיתי אקדמיה"

דגם זה הוא קומה נוספת מעל דגם "קהילת אקדמיה-כיתה", והוא מיושם בשנים הראשונות באופן מצומצם (מתכונת פיילוט). העיקרון המוביל של הדגם הוא הידוק השותפות-עמיתות בין מוסדות ההכשרה לבתי ספר שהוגדרו "עמיתי אקדמיה" (בתי ספר מורשי התנסות), כבסיס לשיפור ההתנסות הקלינית של הסטודנטים. דרך מועילה לעשות זאת היא על ידי הכשרת מורי בית הספר לחקירת הפרקטיקה שלהם כדרך של שגרה, במסגרת קהילה למידה. בית ספר שבו קיימת תרבות של חקר הפרקטיקה (מחקר פעולה) מהווה תשתית טובה יותר להכשרה קלינית של סטודנטיות להוראה (להרחבה, עיינו בדוח ה-AACTE[1]). באופן זה הסטודנטיות נשכרות מהכשרה איכותית יותר ובו בזמן בית הספר מתמקצע באמצעות התמיכה המקצועית של המוסד המכשיר.

עקרונות הדגם:

1. שילוב בין תאוריה לפרקטיקה באמצעות יישום של לפחות קורס תפ"ר אחד.
2. הצמחת בית הספר לפעול **כבית ספר חוקר** שבו מתקיימת בכל שנה **קהילה מקצועית לומדת** שמלווה את העשייה הבית-ספרית. בקהילה זו משתתפות מורות מצוות בית הספר (לא בהכרח מורות מכשירות) וההנחיה היא מטעם המוסד המכשיר. תחומי העיסוק של הקהילה נובעים מהעשייה החינוכית והפדגוגית בבית הספר, והמתודה המובילה בה היא של חקר הפרקטיקה: חקר ייצוגים, למידה משותפת, העמקה, פרשנות, התנסות ושיפור. מפגשי הקהילה סדורים ומתקיימים במהלך שנת הלימודים כולה.

4 קורס תפ"ר (חיבור תיאוריה ופרקטיקה)

לינק לקורסי תפ"ר

כפי שמראה הציטוט שהובא לעיל, מתווה ודמני-ענבר שם דגש על החיבור החיוני בין התכנים העיוניים וההכשרה הקלינית בשדה. בפועל, בחלק ניכר מהמקרים, הקורסים העיוניים – דיסציפלינריים או פדגוגיים – נלמדים במנותק מהעשייה בשדה החינוכי. מטרתם של קורסי התפ"ר היא לתמוך בחיבור הנדרש בין הידע תיאורטי ובין עבודת ההוראה הלכה למעשה. לפיכך קורסים אלה יכללו חלקים התנסותיים לצד חלקים תיאורטיים, כך שהזיקות בין החלקים יהיו במרכז הדיון והשיח.

האתגר המונח לפתחם של מוסדות ההכשרה הוא בהתנעת מהלך זה, בפיתוחו ובהטמעתו. כשלב ראשון נדרש לאתר קורסים מתאימים, לפרק אותם לרכיביהם ולהרכיבם מחדש תוך שילוב רכיב התנסות משמעותי. למרצה מקום משמעותי בקורסים אלה וכחלק מתפקידו יהיה עליו לפקוד את השדה, להכיר אותו ולעבד תובנות שעולות מההתנסות בו.

יחידת מו"פ התנסות ומשרד החינוך מעודדים פיתוח קורסי תפ"ר, מקצים לכך משאבים ומסייעים בתכנון המהלך וגיבוש דרכי העבודה. כאמור, התנאי הוא כי קורס/י התפ"ר (אחד או מספר קורסים) ימסדו התנסות קבועה וסדורה בהיקף של 6 ש"ש, כך שסטודנטים בשנה ב' של ההכשרה יקדישו יום התנסות מלא במסגרת קורסים אלו, נוסף על יום ההתנסות שלהם.

5 מ"אקדמיה-כיתה" ל"מו"פ התנסות בהוראה"

לנוכח הרחבת התוכנית והשינויים שחלו בה הוסבה יחידת "אקדמיה-כיתה" במכון מופ"ת ליחידת מו"פ. יחידת "מו"פ התנסות בהוראה" נועדה לספק למוסדות המכשירים ולמוסדות החינוך סיוע מקצועי ופיתוח, המבוססים על למידת השדה והתיאוריה בתחום ההתנסות הקלינית של סטודנטיות להוראה. מטרות היחידה במתכונת זו הוגדרו עם הגורמים הרלוונטיים במינהל עובדי הוראה, ונבנה מהלך אסטרטגי בעזרת נציגים ממינהל עובדי הוראה, מהמוסדות המכשירים לחינוך ומומחים לפיתוח תהליכי למידה. מהלך זה סייע להגדיר אופק מקצועי ליחידת המו"פ וניסח שורה של המלצות לצעדים ראשונים ליישום. היחידה החלה לפעול פועלת במתכונת זו לקראת שנת הלימודים תשפ"ב.

פועלה של היחידה

היחידה מתווה תהליכי פיתוח מקצועי ויוזמת תהליכי מו"פ כדי להעמיק את הידע וההבנה הקשורים בהתנסות הקלינית של פרחי ההוראה. היחידה פועלת בשני צירים עיקריים: ציר ההובלה וציר ההטמעה.

ציר ההובלה מבחין בין תהליכים שאותם יוזמת היחידה ומובילה הלכה למעשה מול תהליכים שהיא מעודדת, מסייעת ותומכת אך לא מובילה בפועל.
ציר ההטמעה נע מפעולות מרחוק – הנגשה ועידוד, דרך הטמעה מקומית (פנים-מוסדית) ועד הטמעה רחבה – ארצית-מערכתית.

ציר ההובלה	הנגשה ועידוד	הטמעה מוסדית	הטמעה ארצית
מו"פ התנסות	1 פיתוח של תהליכי למידה מבוססי ספרות עדכנית		2 מעבדה ארצית יוצרת ידע 3 מעבדה ארצית לחקר הפרקטיקה
מוסד מכשיר		4 מעבדת "ספירלה" (מעבדה פנימית במוסד ההכשרה)	5 קהילות אקדמיה-כיתה 6 מעגלי למידה

ציר ההטמעה

להלן תיאור כל אחד מהתהליכים בחלוקה לפי ציר ההובלה. ציר ההטמעה מיוצג בעמודה השמאלית.

תהליכים בהובלת מו"פ התנסות בהוראה

פיתוח של תהליכי למידה מבוססי ספרות עדכנית פיתוח חומרים כמו מאמרים עדכניים שעובדו מתוך הספרות האקדמית ולצידם הצעות למהלכי למידה. החומרים נועדו לתמוך בהתפתחות מקצועית שוטפת של העוסקים בהדרכה פדגוגית. חלק מהחומרים הללו משולבים או ישולבו בהמשך בתהליכי הטמעה ארציים או מוסדיים.	הנגשה ועידוד
מעבדה ארצית יוצרת ידע המעבדות הארציות נועדו לקדם תהליכי פיתוח והטמעה של חומרים פדגוגיים הרלוונטיים להתנסות הקלינית של פרחי ההוראה, ושיש בהם צורך. מעבדות שונות יפנו לקהלי יעד שונים ממוסדות ההכשרה ו/או ממוסדות החינוך ויעסקו בהיבטים אחרים. ההובלה תהיה על ידי נציגים מטעם מו"פ התנסות בהוראה.	הטמעה ארצית

תהליכים בהובלת המוסדות המכשירים

מעבדת ספירלה (מעבדה פנימית במוסד ההכשרה) יחידת מו"פ התנסות מעודדת את המוסדות המכשירים להציע מעבדה פנימית שלהם שתכלול 8-5 מד"פיות או מרצים. מעבדות אלו נועדו לקדם תהליכים בנושאים הרלוונטיים להתנסות בהתאם לצורכי המוסד, לתרבות הנהוגה בו ולאוכלוסיית הסטודנטיות הלומדות בו. המעבדות יתקיימו בהיקף של 30 שעות שנתיות. הקמת מעבדות הספירלה תהיה ביוזמת מוסד ההכשרה ולאחר קבלת אישור ממשרד החינוך/מו"פ התנסות בהוראה. לחילופין, יתכנו מקרים שבהם מו"פ התנסות בהוראה יפרסם קולות קוראים להקמת מעבדות פנימיות. במעבדה פנימית ישתתף נציג מטעם מו"פ התנסות בהוראה.	הטמעה מוסדית
קהילות אקדמיה-כיתה השתתפות בקהילות היא בבחינת פיתוח מקצועי של המורות/הגננות המכשירות. הקמת הקהילות והובלתן הן באחריות המוסדות המכשירים. במסגרת זו מצופה ממובילות הקהילות לעסוק, נוסף על האמור לעיל, בפיתוח מיומנויות ההכשרה של המורות/הגננות כמכשירות מורים. המהלך הוטמע בתשפ"ב באופן מערכתי והוא נתמך מרחוק על ידי מו"פ התנסות בהוראה.	הטמעה ארצית
מעגלי למידה נועדו למורות/גננות מכשירות בשנתן הראשונה/השנייה לתפקידן זה, במוסדות החינוך שבהם מונהג דגם אקדמיה-כיתה (ללא קהילות). המעגל נועד לשמש מקום לדיונים, ללמידה ולהעמקה בנושאים שרלוונטיים למורות/לגננות בתהליך הכשרת הסטודנטים והסטודנטיות. את המעגל מנחה מדריכה פדגוגית או דמות רלוונטית אחרת מטעם המוסד המכשיר. מעגלי הלמידה הם בהיקף של 30 שעות שנתיות. יחידת מו"פ התנסות פיתחה חומרים שיוכלו להצטרף לסילבוס ולהעשיר אותו.	הטמעה ארצית

כדי להוציא תהליכים מסוג זה אל הפועל, היחידה תמשיך לפעול במישרין מול המוסדות להכשרת מורים ומול בתי הספר המכשירים, תוך ביסוס דיאלוג שוטף, בניית יחסי אמון איתנים ושקידה על שיתופי פעולה פוריים.

תוצרי פיתוח של מו"פ התנסות בהוראה

סיוע בגיבוש אסטרטגיה
מהלך לגיבוש מטרות ויעדים מותאמים לאקדמיה כיתה ולסמינר כיתה

תמיכה בהתפתחות מקצועית אישית למד"פיות
ערכות מבוססות מאמרים מחקריים עם מהלכי למידה נלווים

מסגרת להערכת סטודנטים בהתנסות
(התאמה של מפת הממדים)
קשת ההתנסות

תמיכה בהובלת קהילות אקדמיה-כיתה
מתווים ופעילויות להובלת מפגשי קהילה

קהילות אקדמיה-כיתה מבוססת נתונים
שני סקרים

1 American Association of Colleges for Teacher Education. (2018). A pivot toward clinical practice, its lexicon, and the renewal of educator preparation: A report of the AACTE Clinical Practice Commission. Washington, DC: Author.